

УДК 94 (477) 477.86

ББК. 63. 3 (4Укр) 623

Р.С. Лецишин

НАЦІОНАЛІСТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ УВО-ОУН ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ СТАНІСЛАВІВЩИНИ: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ (1921–1939 рр.)

У статті проаналізовано характер публікацій української преси Станіславщини про українську націоналістичну ідеологію та УВО-ОУН 1921–1939 рр. і про роль та місце українського націоналізму в суспільно-політичному житті краю часів II Речі Посполитої. Проаналізовано видання різних політичних сил, пресу Української греко-католицької церкви, а також видання ультраправих сил Станіславщини.

Ключові слова: український націоналізм, періодична преса, УВО-ОУН.

Українська періодична преса Станіславщини міжвоєнного періоду є важливим джерелом з історії воєводства. Це пов'язано з тим, що в ній містяться унікальні історичні факти, які дають нам можливість краще вивчити минулу епоху, суспільну атмосферу та світогляд українців під польською окупацією.

На сьогоднішній день питання висвітлення націоналістичної ідеології та діяльності УВО-ОУН на сторінках української періодичної преси Станіславщини в міжвоєнний період є ще не достатньо вивченим. Це пов'язано з великим об'ємом матеріалу. Загалом наявні дослідження можна розділити на дві групи. Насамперед це бібліографічні довідники, які охоплюють усі часописи того чи іншого регіону Станіславського воєводства, у яких міститься стислий опис змісту і обставин виходу кожного часопису [1]. Їх недоліком є те, що вони мають скоріше пресознавчо-філологічний характер, який не дав можливості об'єктивно, всесторонньо і повноцінно відобразити досліджувану проблему.

Другу групу становлять ті праці, які стосуються або окремих проблем дослідження історії української преси Станіславського воєводства, або конкретних часописів упродовж їх існування [2]. Але й вони не висвітлюють комплексно наукової проблеми, яка потребує більш повного дослідження.

Після остаточного включення Галичини до Польщі в 1923 р. умови для розвитку української періодичної преси були вкрай важкими. Польська влада на окупованій території одразу припинила видання всіх українських часописів [3, с.40]. У контексті жорстокої асиміляторської політики було заборонено навіть вживати слова “Галичина”, “українець”, “український”, запроваджено штучну назву “Східна Малопольща” [4, с.291]. Навіть у виданнях, які виходили за ініціативи влади II Речі Посполитої для українців – як-от у польсько-українській газеті “Городенські Вісти” (1934), відсутні публікації, у яких проблеми українців розглядались як проблеми окремої нації [5, с.227]. Це, а також значні цензурні утиски, відсутність належного фінансування й підтримки з боку держави та регулярні арешти працівників редакцій українських газет зумовлювали те, що, наприклад, у Станіславові 48% новостворених газет виходили менше року [6, с.41].

Типовим явищем було позиціонування себе багатьма часописами, особливо у вступній “Редакційній статті”, якою відкривався вихід нового періодичного видання, як “безпартійного органу” [7], хоча насправді більшість видань, окрім вузько фахових та релігійних, мала чітку політичну позицію, яка одразу проглядалась зі змісту статей та навіть оформлення періодики. Попри значну інтенсивність діяльності УВО-ОУН у Галичині в цілому та в Станіславщині зокрема, адже були вбиті, за підрахунками окремих істориків, понад 200 чоловік [8, с.65], українська преса писала про діяльність УВО-ОУН небагато, боячись цензури. Лише за 10 місяців 1932 р. українська легальна преса Галичини зазнала 343 конфіскації, а преса ОУН та КПЗУ була цілком заборонена [9, с.151].

Більшість видань у Станіславівському воєводстві, які дотримувались проукраїнської орієнтації (за винятком “лівих” видань), були тією чи іншою мірою націоналістичними в широкому розумінні цього слова. Українське суспільство Галичини було відчутно радикалізоване, усвідомивши важливість боротьби за незалежність, що й відображалось на шпальтах газет.

Судячи з публікацій, у 20-х та подекуди і в 30-х рр. ХХ ст. терміни “націоналіст”, “націоналізм” у межах Станіславщини ще не були чітко визначені та закріплені за якоюсь однією політичною силою. Так, УНДівська коломийська газета “Вісти Покуття” стверджувала, що передвиборчі заходи УНДО в с. Стриганці Товмацького повіту 12 лютого 1928 р. “перемінилися в стихійну маніфестацію українського націоналізму” [10]. Так само, видання прорадянської УСРП-лівивиці в Коломиї “Голос Покуття”, яке виходило в 1934–35 рр., однаково негативно ставилось і до ОУН, і до УНДО, затаврувавши їх як “наймитів світового фашизму” [11, с.120].

Радикальний станіславівський часопис “Громадські вісти” (1927–1928) [12, с.204] теж називав УНДО представницею націоналістичної ідеології, заявляючи: “ціла політика націоналістичного табору йде проти інтересів українського селянства та робітництва, вона в ґрунті є ворожою і шкідливою для працюючих мас... теперішні пани з УНДО поставили себе поза межі визвольних змагань українського народу” [13]. Та, загалом, розрізнення ідеології УВО-ОУН та інших партій на сторінках преси поступово стало досить чітким, особливо в 30-х рр.

Власне націоналістичних видань у Станіславівському воєводстві виходило дуже мало, що було пов’язано як із забороною преси ОУН, так із місцезнаходженням основної кількості таких видань (як легальних, так і нелегальних) у Львові, де й перебувала більшість їх читачів – націоналістично налаштованих українських студентів. Та й ОУН розгорнула видання своєї періодики надто пізно – лише 1935 р. [14, с.24].

У 1935 р. у Коломиї почав виходити двотижневик “Рідний ґрунт” який сповідував націоналістичну політичну платформу [15, с.172], але вже з другого номера виходив у Львові [16, с.136].

Найближчим тематично та за симпатіями до фашизму (у чому завжди обвинувачували українських націоналістів) був коломийський місячник “Антикомуніст: місячник боротьби з комунізмом, марксизмом та скептицизмом” (1935), автори якого наголошували, що вивести світ з економічної кризи може лише націоналізм, а захистити націю можна виключно завдяки “націократії, фашизації чи росольогії” [17, с.167]. Подібні позиції підтримувало й багато інших, цілком респектабельних видань правого й нібито безпартійного спектра, на сторінках яких постійно схвально згадувались західноєвропейські державні лідери А.Гітлер, Б.Муссоліні та Ф.Франко [18].

Найбільш яскравим націоналістичним періодичним виданням був коломийський тижневик “Авангард” (1937–1938 рр.), який пропагував український націоналізм під гаслом “Україна для українців”, періодично популяризуючи шовіністичну ідеологію [19, с.176–177], а також у грубій формі (як це і властиво радикалам) критикуючи всі політичні партії і періодичні видання, які, на їх думку, дотримувались “марксистського і жидівського спрямування” [20]. У №1 стаття “Від видавництва” чітко висловила мету появи тижневика: “Буде безпощадно зривати маску облуди й брехні, що її вбирають всі заприсяжені й незаприсяжені агенти Москви й жидівства”, а також – боротись проти шкідливих для українців політичних партій [21]. Загалом там мало конкретної інформації, що викликане таємністю ОУН і можливістю конфіскації – у 1938 р. весь №6 тижневика було конфісковано [22, с.176–177].

У цілому, націоналістична преса Станіславівського воєводства другої половини 30-х рр. виходила з метою пропаганди націоналістичних ідей, і, перебуваючи під важким тиском польської цензури та відчуваючи постійні фінансові негаразди, не стала вагомою складовою української преси краю, залишившись малозмістовними політич-

ними виданнями через свою крайню непримиренність до будь-якого інакодумства та короткочасності видання.

Упродовж 20–30 рр. ХХ ст. у Галичині не менш активно розвивалась “ліва” преса, що було зумовлено посиленням соціалістичного руху у всьому світі та допомогою із СРСР. Попри те, що видання УПНС (Української партії незалежних соціалістів) та “Сельроба” призначались для наймасовіших категорій українського населення – робітників та селян, їх видання було короткочасним, що є свідченням їх непопулярності серед українців краю [23, с.51]. Однак “ліві” видання жваво й некоректно полемізували з націоналістами, яких уважали основними супротивниками в боротьбі за прихильність молоді, постійно називаючи націоналістів фашистами.

Зокрема, коломийська газета радянофільської Української партії незалежних соціалістів “Селянські вісти” (1937–1939 рр.), відповідаючи на статтю в націоналістичному тижневику “Авангард”, назвала тижневик “фашистським” [24]. “Селянські вісти” знайшли “УОН-фашистів” (певно, ОУНівців. – Р.Л.) і в центральному проводі “Просвіти” [25].

Таким же типовим явищем було в лівій пресі змішування ОУН з іншими правими силами, що діяли тоді. Так, “Селянські вісти” наголошували, що вони виступають проти “націоналістично-ендекських, оунівських та інших цькувань”, поставивши в один ряд українську ОУН та її головних суперників – польських ендеків [26, с.186]. Редакція “Селянських вістей” була настільки зашорена на своїй боротьбі з націоналізмом, що навіть безневинне пропагування української історії князівської доби на сторінках української преси Станіславщини [27, с.129], яке пожвавилось у другій половині 30-х рр. унаслідок археологічних відкриттів Я.Пастернака в Крилосі [27, с.129], трактувалось як пропаганда фашизму – “Візія Осмомисла то візія Гітлера для вас п. п. доморослі тоталітарні сноби” [28].

У подібному стилі писали про український націоналізм і інші ліві видання. Так, коломийська прорадянська газета “Наша праця” (1935–1936 рр.) стверджувала, що “ОУН є в своїх підставових założеннях організацією протинародною, спрямованою проти інтересів мас, проти визвольних устремлінь українського народу. Фашистівський характер ОУН проникає в цілій її діяльності” [29, с.161]. Аналогічні звинувачення висувала проти ОУН ще одна коломийська ліва газета “Де правда?” (1939). На її сторінках ОУН і УНДО традиційно звинувачувалися в підтримці Гітлера та “прогітлерівській пропаганді в оунівській та ундівській пресі” [30, с.173]. Схожі ремарки висловлювала в №1 і Станіславівська газета “Народний голос” (1938) [31], критикуючи соціалістичні газети, за що в №2 принесли вибачення [32, с.257–258].

У цілому, “ліва” преса Станіславівського воєводства характерна стереотипними звинуваченнями націоналістів у фашизмі, реакції, буржуазності і т. ін. Указані публікації відзначаються пропагандивним характером та малою інформативністю.

Релігійна преса аналізувала всі політичні події міжвоєнного періоду з церковної точки зору, зважаючи на наслідки їх впливу на стан релігійної свідомості українців. А оскільки насильство суперечить християнським заповідям, періодика всіх християнських конфесій не могла підтримувати терористичної та атеїстичної діяльності УВО-ОУН, тож і євангелістські часописи, за винятком видання станіславівських євангеліків “авгсбурзького віросповідання” “Стяг” (1932–1939 рр.), не торкались цих проблем [33, с.242–243].

Найбільш послідовно негативне ставлення до діяльності УВО-ОУН мала Українська греко-католицька церква, що неодноразово засвідчували митрополит А.Шептицький, засуджуючи теракти, скоєні ОУН [34, с.41], та станіславівський єпископ Г.Хомишин, який цілком засуджував ідеологію і практику терору українського націоналізму, речниками якого були УВО-ОУН, говорячи про “збочення націоналізму” [35, с.102–103].

Речниками поглядів єпископа Г.Хомишина були станіславівські церковні часописи “Вѣстник Станіславовской епархїи” (1886–1939 рр.) та “Добрий пастир” (1931–1939 рр.) [36, с.293–294]. Автор наголошував, що націоналізм заперечує Божий авторитет, бо “звихнений український націоналізм став у нас новою релігією, подібно як у большевиків матеріалізм. Місце релігійних цінностей зайняли національні “святощі”, націю виносять понад церкву й релігію” [37, с.149], призводячи таким чином до “поганського світогляду – голосячи ненависть до ворогів та культ власної раси” [38, с.150]. У свою чергу, націоналісти й навіть деякі католицькі видання піддавали Г.Хомишина жорсткій критиці за таку його позицію, спрямовану на порозуміння з поляками, уважаючи це капітуляцією перед владою Польщі [39, с.45–46], а заходи, здійснювані владиною, бойкотували всі: радикали, католики, ліберали, комуністи, націоналісти [40, с.315]. Конфлікт Г.Хомишина з націоналістами був настільки глибоким, що останні навіть засудили його до смерті, але не відважилися виконати вирок, натомість активно розгорнувши наклепницьку пропагандистську кампанію [41, с.70].

Указаний конфлікт носив глибинний характер, спричинений принциповими ідеологічними, моральними розбіжностями релігійного плану. Через це Г.Хомишин, попри невдоволення ним громадськості, залишився послідовним у своїх антинаціоналістичних поглядах [42, с.102–103]. Загалом релігійна преса краю ставилась до терористичної діяльності УВО-ОУН та самої доктрини радикального націоналізму критично, незалежно від конфесії.

Таким чином, ставлення української преси Станіславівщини до націоналізму та діяльності УВО-ОУН було неоднозначним, що пов'язане з політичною ситуацією міжвоєнних років – наявністю впливових “лівих” тенденцій у суспільстві, підтримкою урядом пропольських видань та негативним ставленням до теорії та практики УВО-ОУН з боку керівництва Станіславівської епархії УГКЦ. Пліуралізм таких полярних думок дає нам можливість краще зрозуміти ставлення до націоналізму представників різних суспільних верств та політичних напрямків того часу.

1. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879–1944. – Львів, 2001; Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939). Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2001; Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Коломиї. 1865–1994 рр. Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 1996 та ін.
2. Луцький О. Українська легальна преса Західної України 20–30 рр. ХХ ст.: умови й основні показники розвитку // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді й повідомлення VII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Львів, 17–18 травня 2002 року) / За ред. М.М.Романюка. – Львів, 2002; Глаголюк В.П. Роль і значення коломийських і станіславських часописів у національному об'єднанні українського населення та культурному відродженні Покуття // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді і повідомлення V Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Львів, 27–28 листопада 1998 року) / За ред. М.М.Романюка. – Львів, 1999 та ін.
3. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879–1944. – Львів, 2001.
4. Комар В. Політика Польщі щодо українців Галичини (1918–1939 рр.): основні напрямки та етапи // Галичина. Науковий і культурно-просвітній часопис. – 2001. – №5–6.
5. Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939). Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2001.
6. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879–1944... – 2001.
7. Від видавництва // Українське життя. – 1921. – 3 квітня; Глаголюк В.П. Роль і значення коломийських і станіславських часописів у національному об'єднанні українського населення та культурному відродженні Покуття // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді і повідомлення V Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Львів, 27–28 листопада 1998 року) / За ред. М.М.Романюка. – Львів, 1999.
8. Заборовський Я. Історія вчителька життя. Та чи вчимося ми в неї? / На стежинах історії. – Івано-Франківськ, 2003.
9. Луцький О. Українська легальна преса Західної України 20–30 рр. ХХ ст.: умови й основні показники розвитку // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді й повідомлення VII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Львів, 17–18 травня 2002 року) / За ред. М.М.Романюка. – Львів, 2002.

10. На виборчому фронті. Вісти і наради Українського Національного Об'єднання // Голос Покуття. – 1928. – 22 лютого.
11. Глаголюк В.П. Роль і значення коломийських і станіславських часописів у національному об'єднанні українського населення та культурному відродженні Покуття // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді і повідомлення V Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Львів, 27–28 листопада 1998 року) / За ред. М.М.Романюка. – Львів, 1999.
12. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879–1944... – 2001.
13. Наш шлях // Громадські Вісти. – 1927. – 11 грудня.
14. Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Коломиї. 1865–1994 рр. Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 1996.
15. Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Коломиї... – 1996.
16. Глаголюк В. П. Роль і значення коломийських і станіславських часописів у національному об'єднанні українського населення та культурному відродженні Покуття // Українська періодика: історія і сучасність... – 1999.
17. Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Коломиї... – 1996.
18. Вільде І. Пересторога // Жіноча доля. – 1936. – 15 липня; 3 думок німецьких провідників // Жіноча доля. – 1939. – 1–15 травня.
19. Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Коломиї... – 1996.
20. 20.Перегляд преси. Наші – це злочинці і реакціонери // Авангард: тижневик. – 1938. – 30 січня.
21. Від видавництва // Авангард: тижневик. – 1937. – 23 травня.
22. Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Коломиї... – 1996.
23. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879–1944. – Львів, 2001.
24. Патріот. Чергова провокація “Авангарду” // Селянські вісти. – 1938. – 30 січня.
25. Самоук. Руїна “Просвіти” // Селянські вісти. – 1937. – 12 вересня.
26. Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Коломиї... – 1996.
27. Лецишин Р. Археологічні відкриття в Крилосі у висвітленні української преси Прикарпаття другої половини 30-х рр. ХХ ст.: соціально-політичний аспект // Матеріали Міжнародної наукової конференції “Християнська спадщина Галицько-Волинської держави: ціннісні орієнтири духовного поступу українського народу” (присвячується 70-річчю археологічного відкриття у Крилосі і 850-літтю Галицького кафедрального собору). – Івано-Франківськ–Галич, 2006.
28. С.Т. Похід трупів // Селянська літературна сторінка. Літературний додаток до Селянських вістей. – 1937. – 30 листопада.
29. Глаголюк В. Тематико-проблематичні особливості часописів Покуття: Збірник праць науково-дослідного центру періодики / За ред. М.М.Романюка. – Львів, 2000. – Вип. 8.
30. Глаголюк В. Тематико-проблематичні особливості часописів Покуття... – 2000.
31. До читачів. Без маски // Народний голос. – 1938. – 24 липня.
32. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879–1944... – 2001.
33. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879–1944...
34. Заборовський Я. Митрополит Андрей Шептицький. Нарис про життя і служіння церкві та народові (1865–1944). – Івано-Франківськ, 1995.
35. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин і український націоналізм / Питання історії України: Збірник наукових статей / За ред. В.М.Ботушанського. – Т.5. – Чернівці, 2002.
36. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879–1944... – 2001.
37. “Українська проблема” – про книгу Григорія Хомишина // Добрий пастир. – 1933. – №2.
38. “Українська проблема” – про книгу Григорія Хомишина // Добрий пастир. – 1933. – №2.
39. Відгомін розпорядку Їх Ексці. Кир Григорія у пресі // Добрий пастир. – 1938. – №1.
40. “Скала” й “Просвіта” // Добрий пастир. – 1936. – №4.
41. Заборовський Я. Історія вчителька життя. Та чи вчимося ми в неї? / На стежинах історії. – Івано-Франківськ, 2003.
42. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин і український націоналізм // Питання історії України... – 2002.

In clause the character the publications the ukrainian press of Stanislaw wojwodstwo about Ukrainian nationalism of ideology and UMO-OUN (1921–1939) is analysed. And about a role and place Ukrainian nationalism in society-political life of territory of times Polish occupation. Are analysed of the edition of different political forces, press Ukrainian of Greco-Catholic Church, and also, editions, which were directly issued Ukrainian nationalism.

Key words: *Ukrainian, periodic press, UMO-OUN.*